

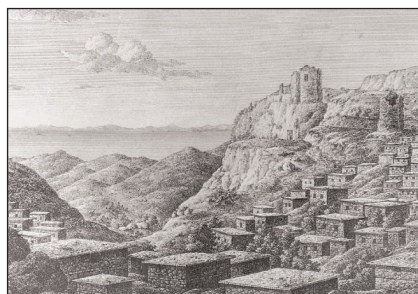
■ 1η Σεπτεμβρίου 1821

Τὸ «ἄγνωστο» Ὁλοκαύτωμα τῆς Σαμοθράκης* «Ἡ σφαγὴ δὲν εἶχε προηγούμενο»

Ἡ συμπλήρωση διακοσίων ἐτῶν ἀπὸ τὸ (ἄγνωστο) Ὁλοκαύτωμα τῆς Σαμοθράκης τὴν 1η Σεπτεμβρίου τοῦ 1821 ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἐπαναστατικῆς συμβολῆς τοῦ νησιοῦ τῆς Θράκης στὴν Ἐθνεγερσία. **Ἡ** Σαμοθράκη πλήρωσε βαρὺ τίμημα γιὰ τὴν ἐξέγερση τῶν κατοίκων της, καθὼς χιλιάδες ἀπ' αὐτοὺς σφαγιάστηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ χιλιάδες ἄλλοι πουλήθηκαν σὰν σκλάβοι.

Σύμφωνα μὲ ἀναφορὰ τῶν Προεστῶν τῆς Σαμοθράκης πρὸς τὴν Μονὴ Ἰβήρων, τὸ 1809, ἡ Χώρα, ἡ πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ, εἶχε 350 «σπίτια» (δηλ. οἰκογένειες), ἐνῶ 400-450 «σπίτια» (οἰκογένειες) ὑπῆρχαν στὸ ὑπόλοιπο νησί. **Ὁ** Ἄγγλος ἀξιωματικὸς Grenville Temple ἀναφέρει ὅτι στὴν Σαμοθράκη κατοικοῦσαν 3.200 ἄνθρωποι. **Ὁ** Εὐάγγελος Ἀθ. Παπαθανασίου, ἐκτιμᾷ τὸν προεπαναστατικὸ πληθυσμὸ τοῦ νησιοῦ στὶς 4.000-4.500, ἐνῶ τὸν ἀριθμὸ τῶν 10.000 παραθέτει ὁ Νικόλαος Φαρδύς.

Ἡ Σαμοθράκη βρισκόταν στὰ χέρια τῶν Ὀθωμανῶν διαρκῶς ἀπὸ τὸ 1479, ἂν καὶ γιὰ πρώτη φορὰ εἶχε καταληφθεῖ ἀπ' αὐτοὺς τὸ 1456, μεσολάβησε ὅμως ἓνα διάστημα παπικῆς-βενετικῆς κυριαρχίας. **Ἀπὸ** τὸ 1770 ὡς τὸ 1774, κυρίευσαν τὸ νησί οἱ Ρῶσοι. Στὴν συνέχεια, ἡ Σαμοθράκη γνώρισε πολὺ μεγάλη ἀνάπτυξη καὶ ἀκμῆ.

Ἡ Χώρα γύρω στὸ 1815, ἡ θέση Βρυχὸς τὸ ὕψωμα στὰ ἀριστερὰ τῆς εἰκόνας, Ἔργον τοῦ Ο. Richter. Βερολίνο 1822.

* * *

Παραμονές τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821, πρόκριτοι τοῦ νησιοῦ μυήθηκαν στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία εἴτε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου πήγαιναν γιὰ ἐμπορικοὺς σκοποὺς, εἴτε ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Μαρωνείας Κωνστάντιο, ὁ ὁποῖος ἔγραψε σχετικὴ ἐπιστολὴ στοὺς Σαμοθρακίτες. **Τὸ** ἔμβλημα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἔχει βρεθεῖ σὲ δύο μαρμάρινες πλάκες σὲ σπίτια τῆς Χώρας.

Ἐνα καράβι ποὺ γύριζε τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου πρὶν τὴν ἔναρξη τοῦ Ἀγῶνα, ἔφτασε καὶ στὴν Σαμοθράκη καὶ ἐνημέρωσε τοὺς προὔχοντες, ὅτι μόλις μάθουν ὅτι ξέσπασε ἡ Ἐπανάσταση, πρέπει νὰ διώξουν τοὺς λίγους Τούρκους ποὺ βρίσκονταν στὸ νησί. **Οἱ** κάτοικοι τοῦ νησιοῦ μάζεψαν τὰ λιγοστὰ ὄπλα ποὺ ὑπῆρχαν σ' αὐτὸ καὶ ἐξασκοῦνταν στὴν σκοποβολὴ μὲ τὴν καθοδήγηση ἐνὸς Σαμιώτη.

* * *

Στις 19 Ἀπριλίου 1821 οἱ κάτοικοι τῆς Σαμοθράκης δήλωσαν στὸν διοικητὴ τοῦ νησιοῦ, ὅτι «τοῦ λοιποῦ εἶναι Ἕλληνες ἐλεύθεροι καὶ κατὰ συνέπειαν, δὲν ἔχουσι πλέον νὰ πληρώσῃ φόρους εἰς τὸν Σουλτάνον». **Πρόκριτοι** τοῦ νησιοῦ τότε ἦταν ὁ Ἀλέξιος Αἰνεΐτης, ὁ Γεωργούδης Πεζούλας, οἱ Γεώργιος καὶ Σάββας Χατζηγιαννάκης καὶ Δημογέροντας ὁ Χατζηγιώργης, ποὺ διαβεβαίωνε τοὺς συντοπίτες του, ὅτι σύντομα θὰ ἔρθει ὁ ἐλληνικὸς στόλος γιὰ νὰ ὑπερασπιστεῖ τὸ νησί.

Ἡ εἰδηση ἔφτασε ἀμέσως στὴν Πύλη, ἀλλὰ ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις, καθὼς εἶχε πολλὰ καὶ μεγαλύτερα προβλήματα, δὲν ἀσχολήθηκε μὲ τὴ Σαμοθράκη.

Ἡ κατάστασις στὸ νησί ὡς τὸ τέλος Αὐγούστου φαίνεται ὅτι ἦταν ὀμαλὴ. **Τότε** ὁμως, ὁ τουρκικὸς στόλος ἀνέλαβε δράση. **Τὴν** 1η Σεπτεμβρίου 1821 ἔφτασαν στὴν Σαμοθράκη 1.000 (κατ' ἄλλους 2.000) ἄνδρες καὶ ἀποβιβάστηκαν στὸ νησί.

Μάλιστα, γιὰ νὰ πειθοῦν οἱ Σαμοθρακίτες νὰ παραδοθοῦν, στάλθηκε ὡς μεσολαβητὴς ἓνας Ἴμβριος, ποὺ ὀνομαζόταν Λογοθέτης.

Σ' αὐτόν, ὁ Χατζηγιώργης εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Δοσίματα δὲν ἔχουμε παρὰ μονάχα μολύβι καὶ μπαρούτι. **Εἴμαστε** Ἕλληνες καὶ προτιμοῦμε νὰ πεθάνουμε παρὰ νὰ εἴμαστε σκλάβοι».

Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος, ὑπὸ τὸν σιλιχτάρη (ὑπασπιστὴ) τοῦ Καρὰ Ἀλῆ (γνωστοῦ καὶ ἀπὸ τὴν Σφαγὴ τῆς Χίου), εἶχε ἀγκυροβολήσει στὶς Μακρυλιές καὶ ἡ πρώτη συμπλοκὴ ἐγίνε ἐξω ἀπὸ τὴν Χώρα, στὴν θέσῃ Μύλοι.

Μιὰ ὥρα μετὰ τὴν ἀπόβασιν, φάνηκαν στὴν θέσῃ Σταυρί, στὰ πρόθυρα τῆς Χώρας, οἱ δυνάμεις τῶν Τούρκων. **Οἱ** Σαμοθρακίτες εἶχαν πιάσει τὰ ὑψώματα «Κούκου» καὶ «Βριχὸν» καὶ ὅταν φάνηκαν οἱ

Τούρκοι, ἄρχισαν νὰ πυροβολοῦν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σαμιώτη ἐκπαιδευτὴ τους. **Οἱ** Τούρκοι ἀρχικὰ ξαφνιασθήκαν καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς σκοτώθηκαν, ἀνάμεσά τους καὶ ὁ σηματοφόρος τους. **Ὅμως**, ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἐχθροῦ ἦταν μεγάλη. **Τὰ** πολεμοφοδία τῶν Σαμοθρακιτῶν ἐλάχιστα καὶ συνεπῶς ἦταν καταδικασμένοι. **Ὅμως** δὲν παραδίνονταν. **Ὅταν** τελείωσαν τὰ πυρομαχικὰ, ἔριχναν ἐναντίον τῶν Τούρκων βράχους καὶ πέτρες.

Σύντομα κατάλαβαν ὅμως, ὅτι ὁποιαδήποτε ἀντίδραση ἦταν μάταια καὶ ἔτρεξαν νὰ κρυφτοῦν σὲ δάση καὶ βουνά. **Στὸ** λεγόμενο «Τουρκόκαστρο», μιὰ ἐξαιρετικὰ δυσπρόσιτη καὶ φυσικὰ ὀχυρωμένη θέση στὸν Ξηροπόταμο, σύμφωνα μὲ τὴν προφορικὴ παράδοση τοῦ νησιοῦ, οἱ Σαμοθρακιῆτες ταμπουρώθηκαν προβάλλοντας μιὰ ἔσχατη ἀντίσταση.

* * *

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς φαίνεται ὅτι ἄρχισε νὰ ἀναζητᾶ τοὺς φυγάδες, χωρὶς ὅμως ἰδιαίτερη ἐπιτυχία. **Ἐπιστρατεύτηκε** τότε κάποιος Κυριαῖκος, Σαμοθρακιῆτης, στὸν ὁποῖο «ἀπονεμήθηκε» ὁ βαθμὸς τοῦ τσαούση (λοχία). **Αὐτὸς** γύριζε ὅλα τὰ μέρη ὅπου κρύβονταν οἱ συντοπίτες του καὶ τοὺς ἔλεγε νὰ ἐπιστρέψουν στὰ σπίτια τους καθὼς οἱ Τούρκοι θὰ παραχωροῦσαν ἀμνηστία. **Πραγματικά**, οἱ περισσότεροι πίστεψαν τὰ λόγια τοῦ Κυριαῖκου καὶ ἐπέστρεψαν στὰ σπίτια τους.

Οἱ Τούρκοι γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ εἶχαν ἀθετήσει ὅσα ὑποσχέθηκαν. **Ἀπέκλεισαν** τὴν Χώρα καὶ ἀφοῦ ἐπέλεξαν 700 Σαμοθρακιῆτες, τοὺς ὀδήγησαν στὴν θέση Βαράδι (βυζαντινὸς ὄρος, σημαίνει τὴν κυψέλη μελισσῶν ποὺ εἶναι φτιαγμένη μὲ ξεκούφωμα τμήματος κορμοῦ δένδρου, κυρίως πλατάνου), στὸν δρόμο πρὸς Καμαριώτισσα, ὅπου ἄρχισαν νὰ τοὺς σφαγιάζουν ἀφήνοντας τὰ κεφάλια νὰ κατρακυλοῦν στὸ αὐλάκι ποὺ λέγεται σήμερα «Ἐφκάς» ἢ «Φ' κᾶς».

Τὴν σφαγὴ τῶν 700 ἀκολούθησαν καὶ ἄλλες. **Τὰ** μωρὰ κάτω τῶν 2 ἐτῶν ἐκτελέστηκαν, ὅπως καὶ οἱ γυναῖκες ποὺ ἦταν μεγαλύτερες τῶν 40 ἐτῶν. **Τὰ** ὑπόλοιπα γυναικόπαιδα, ἔγιναν «περιουσία» τῶν πιστῶν μουσουλμάνων. **Τὰ** μισὰ ἀπὸ τὰ γυναικόπαιδα αὐτά, δὲν ἄντεξαν τὶς κακουχίες καὶ πέθαναν σύντομα. **Ἀναφέρονται** συγκλονιστικὲς ἱστορίες γυναικῶν ποὺ αὐτοκτονοῦσαν γιὰ νὰ μὴν πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων ἢ ρίχνονταν μὲ τὰ παιδιὰ τους σὲ γκρεμούς, ὡς ἄλλες Σουλιώτισσες.

Περίπου 500 Σαμοθρακίτες κατάφεραν να διαφύγουν μέσω θαλάσσης ή να διασωθούν με άλλους τρόπους από την σφαγή. Γύρω στις 2.000 ἦταν τὰ ἄμεσα θύματα τῶν σφαγῶν, ἐνῶ 1.800-2.000 ἄτομα ἐγιναν σκλάβοι. Οἱ μισοὶ περίπου ἀπ' αὐτούς, ἐξαγοράστηκαν ἀπὸ τὰ φιλελληνικὰ κοιμιτᾶτα τοῦ Λονδίνου, τῆς Ζυρίχης καὶ τοῦ Παρισιοῦ καὶ σταδιακά, πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐπέστρεψαν στὸ νησί.

* * *

Ἡ σφαγή τῆς Σαμοθράκης δὲν ἔχει προηγουμένο. Διήρηκε 6-8 ἐβδομάδες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς σφαγές, οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν τὰ πάντα: ἐκκλησίες, μοναστήρια, σπίτια καὶ ὑποστατικά. «Στὴν ἐκκλησία μῆκαν, τύφλωσαν τοὺς Ἅγίους, ἄρπαξαν ὅ,τι πολύτιμο εἶχε, σύντριψαν τὴν Ἁγία Τράπεζα καὶ ἓνας μὲ τὴν λόγχη του τρύπησε τὸ Εὐαγγέλιο πέρα πέρα», γράφει ὁ Ἰωάννης Δραγούμης.

Τὸ λογιζόμενο Εὐαγγέλιο, ἔφερε στὸ Ἐθνολογικὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν ὁ Ἰ. Δραγούμης μαζὶ μὲ ἓνα ἀντίγραφο τοῦ χειρογράφου τῆς Ἀκολουθίας ποὺ ἔγραψε τὸ 1843 ὁ μοναχὸς Ἰάκωβος γιὰ τοὺς πέντε Νεομάρτυρες. Οἱ πέντε (Γεώργιος, Ἐμμανουήλ, Θεόδωρος, Γεώργιος, Μιχαήλ), εἶχαν πωληθεῖ σὲ σκλαβοπάζαρα, εἶχαν γίνει μουσουλμᾶνοι, ἀλλὰ ἡ ἀπόφασή τους τὸ 1835 νὰ ἐπιστρέψουν στὴν Ὀρθοδοξία, εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὸν μαρτυρικὸ τους θάνατο.

Οἱ συλληφθέντες Σαμοθρακίτες πρόκριτοι, κατὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ τουρκικοῦ στόλου στὸν Βόσπορο, κρεμάστηκαν ἀπὸ τὶς ἰστοὺς τῶν γαλαξιδιώτικων πλοίων ποὺ εἶχε στὸ μεταξὺ αἰχμαλωτίσει ὁ ὀθωμανικὸς στόλος. Ὁ Καρὰ Ἀλῆς μῆκε ἔτσι πανηγυρικά, μὲ κρεμασμένα στοὺς ἰστοὺς τὰ κομμένα κεφάλια Σαμοθρακικῶν τοῦλάχιστον τριάντα, στοὺς ἰστοὺς τῶν πλοίων στὸ λιμάνι τῆς Κωνσταντινούπολης.

(Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Καρὰ Ἀλῆς ποὺ εἶχε στὸ μεταξὺ προκαλέσει καὶ τὴν σφαγὴ τῆς Χίου, σκοτώθηκε τὴν νύχτα τῆς 6ης πρὸς 7η Ἰουνίου 1822, ὅταν ὁ Κανάρης πυρπόλησε τὴν ναυαρχίδα του...).

* * *

Μετὰ τὸν «χαλασμό» τῆς Σαμοθράκης, στὸ νησί ἔμειναν περίπου 200 Ἕλληνες. Χρειάστηκαν περίπου δέκα χρόνια γιὰ νὰ βρεῖ τὸ μαρτυρικὸ νησί κάποια «ἰσορροπία». Τὸ 1830, ὁ σουλτᾶνος Μαχμουτ Β' ἐξέδωσε φερμάνι, μὲ τὸ ὁποῖο διέταζε τὴν ἀπελευθέρωση ὄλων τῶν Ἑλλήνων ποὺ εἶχαν αἰχμαλωτιστεῖ στὴν διάρκεια τῆς

Τὸ «λογιζόμενο Εὐαγγέλιο τῆς Σαμοθράκης», ὅπως εἶχε ἐκτεθεῖ στὴν Βουλὴ τὸ ἔτος 2000.

Μνημείο σφαγιασθέντων στην
θέση «Εφκάς».
Χώρα Σαμοθράκης.

Ἐπανάστασης. Τότε πιθανότατα ἐπέστρεψαν στὸ νησί καὶ ἄρκετοὶ κάτοικοί του.

Τὸ ἐλληνικὸ κράτος ἀγνοοῦσε παντελῶς τὴν σφαγὴ τῆς Σαμοθράκης γιὰ περισσότερα ἀπὸ 80 χρόνια. Μόλις στὶς ἀρχὲς τοῦ δέκατου ἔνατου αἰῶνα, ὁ Ἰωάννης Δραγούμης ποὺ ἦταν τότε πρόξενος στὸ Δεδὲ Ἀγάτς, τὴν σημερινὴ Ἀλεξανδρούπολη, ἔφερε στὸ φῶς συγκλονιστικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ Ὀλοκαύτωμα τῆς Σαμοθράκης. Εἶχε προηγηθεῖ τὸ 1886 ὁ Σαμοθρακίτης λόγιος Νικόλαος Φαρδύς, τὸ βιβλίο τοῦ ὁποῖου μᾶλλον πέρασε τότε ἀπαρατήρητο.

Ἀντίθετα, στὸ ἐξωτερικὸ, ἡ σφαγὴ τῆς Σαμοθράκης ἦταν γνωστὴ ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ François Rouquerville «Histoire de la Régénération de la Grèce» («Ἱστορία τῆς Ἀναγέννησης τῆς Ἑλλάδας»), ποὺ κυκλοφόρησε στὸ Παρίσι τὸ 1824. Αὐτὸς ἐνέπνευσε τὸν συμπατριώτη του Auguste Vinchon, ποὺ φιλοτέχνησε τὸν ἀριστουργηματικὸ πίνακα «Après le Massacre de Samothrace» («Μετὰ τὴν σφαγὴ τῆς Σαμοθράκης») (1827), ποὺ βρίσκεται στὸ Λοῦβρο.

Ἡ σφαγὴ τῆς Σαμοθράκης ἦταν καὶ παραμένει ἄγνωστη στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ στὸ ἐπίσημο ἐλληνικὸ κράτος γιὰ πολλὰ χρόνια, καὶ μόλις τὸ 1980 ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τίμησε τὴν Σαμοθράκη μὲ τὸ Χρυσὸ Μετάλλιο, γιὰτὶ «...αὐτὴ κατὰ τοὺς Ἀγῶνες τῆς Ἐθνεγερσίας, ὀλοκαύτωμα ὑπὸ βαρβάρου Ἀσιάτη δυνάστη γενομένη, οὐκ ἐπαύσατο καὶ σήμερα διὰ τὴν αὐτῆς ἐλληνικότητα ἀγωνιζομένη».

Υ.Γ.: Ἡ πρωτοβουλία μας γιὰ τὴν ἀνάδειξη τοῦ Ὀλοκαυτώματος τῆς Σαμοθράκης, συνάντησε τὴν θέληση τοῦ σκηνοθέτη Βασίλη Τσικάρρα, ὁ ὁποῖος μετὰ τὶς ταινίες του γιὰ τὸ 1821 («Ἐξοδος», «Πολιορκία»), ἐτοιμάζει καὶ τὴν ταινία «Πέντε» γιὰ τὴν Ἐπανάσταση στὸ νησί.

Εἶναι μία ἐξαιρετικὴ στιγμή, μὲ τὴν ὁποία ἡ ἱστορία θὰ ἀναδειχθεῖ μέσω τῆς τέχνης καὶ ἡ τέχνη θὰ ἀναδείξει τὴν ἱστορία... □

(*) Ἐφημερ. «Ἐστία», 1.9.2021, σελ. 5. • Τοῦ Θεοφάνους Μαλκίδη, Δρ. Παντείου Πανεπιστημίου. • Ἐπιμέλ. ἡμετ.